

3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ТЕОРЕТИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ СПОРТСМЕНІВ У СИСТЕМІ БАГАТОРІЧНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Пітин М. П., Бріскін Ю. А., Богуславська В. Ю.

Управління теоретичною підготовкою спортсменів у системі багаторічного удосконалення базується на розробленій у 2015 році М. П. Пітиним [47] загальній концепції теоретичної підготовки в спорті, яка представлена сукупністю елементів із зв'язками, що перебувають на різних рівнях організації (рис. 3.1).

Пояснення закономірностей теоретичної підготовки в спорті, формування концепції містить кілька рівнів методологічного обґрунтування:

1) світоглядна інтерпретація результатів наукової діяльності в межах теоретичної підготовки в спорті, форм і методів наукового мислення;

2) опора на загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності (системний підхід, моделювання, дидактика, теорія спорту), які визначаються передумовами сформованої авторської концепції;

3) конкретна наукова методологія як сукупність методів, форм, принципів дослідження в конкретному вченні, тобто теоретичній підготовці;

4) обґрунтування концепції як дисциплінарної методології, що стосується частини системи теоретичної підготовки (незалежний розгляд методів, засобів, умов реалізації);

5) методологія міждисциплінарних досліджень пов'язана з необхідністю відображення концепції теоретичної підготовки в спортивній діяльності.

Таким чином, послідовність обґрунтування організаційно-методологічних основ у формі авторської концепції теоретичної підготовки в спорті вбачаємо в трактуванні вчення про принципи, форми і методи, які є невід'ємними її елементами.

Запропонована концепція теоретичної підготовки в спорті ієрархічно формує чотири рівні. Першим є рівень передумов, який містить ті елементи, на основі яких сформовано авторську концепцію. До нього належать, з одного боку, система підготовки спортсменів загалом з притаманною їй цільово-результативною спрямованістю та, з іншого – керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів (загальнопедагогічні (дидактичні) принципи, специфіка дидактичних принципів у системі підготовки спортсменів та специфічні принципи спортивної підготовки).

Другим є рівень базису, який об'єднує основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки в спорті та власне її саму. Як зазначає більшість фахівців із теорії спорту (загалом та окремих видів спорту), система підготовки спортсменів повинна відобразитися в складній сукупності тренувальних впливів. Вони реалізуються впродовж етапів багаторічної підготовки та враховують специфіку змагальної діяльності, результативність якої забезпечується такими сторонами підготовленості спортсмена, як фізична,

технічна, тактична, психологічна, теоретична та інтегральна [28, 35, 48, 49]. Це дає змогу стверджувати, що розроблена концепція повинна враховувати складні взаємозв'язки між теоретичною підготовкою в спорті та іншими сторонами підготовки спортсмена і етапами багаторічної підготовки.

Усі елементи рівня базису мають своє відображення на третьому рівні реалізації, що забезпечує цілісність концепції та структурно-ієрархічну узгодженість. Рівень реалізації представлений значною кількістю елементів. Це пов'язано з тим, що він містить основне функціональне наповнення. На цьому рівні умовно можна виокремити два блоки. Перший – низинні (похідні) елементи системи теоретичної підготовки, другий – реалізаційно-визначальні елементи, відповідно до яких вона повинна будуватися (окремі розділи підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки).

Блок елементів системи теоретичної підготовки в спорті представлений її керівними положеннями (принципами), завданнями та функціями. Відповідно до них відбувається формування реалізаційних положень, які містять такі низинні елементи: методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль. Разом із урахуванням змісту елементів другого блоку окремі сторони підготовки спортсменів (фізична, технічна, тактична, психологічна, інтегральна) та конкретизовані етапи багаторічної підготовки (ПП, ПБП, СБП, ПдВД, МРІМ, ЗіП) дозволяють розробляти та компонувати диференційовані програми теоретичної підготовки. За їх основу взято мету та завдання, безпосередню реалізацію та контроль.

Сукупність реалізаційних положень, врахування етапів та сторін підготовки, поданих у диференційованих програмах теоретичної підготовки, що створені на основі керівних положень та завдань, забезпечують реалізацію функцій теоретичної підготовки в спорті.

Кумулятивний ефект взаємодії на рівні реалізації дає змогу утворити завершальний рівень концепції теоретичної підготовки в спорті, що визначається її результатом. Рівень результату концепції теоретичної підготовки в спорті складається з окремих компонентів, які наявні при врахуванні елементів попередніх рівнів.

Виокремлено інтегральний, когнітивний, методологічний, психологічний та комунікативний компоненти результату концепції теоретичної підготовки в спорті.

Отже, розглядати авторську концепцію теоретичної підготовки доцільно з урахуванням таких структурно-ієрархічних рівнів: передумов, базису, реалізації, результату.

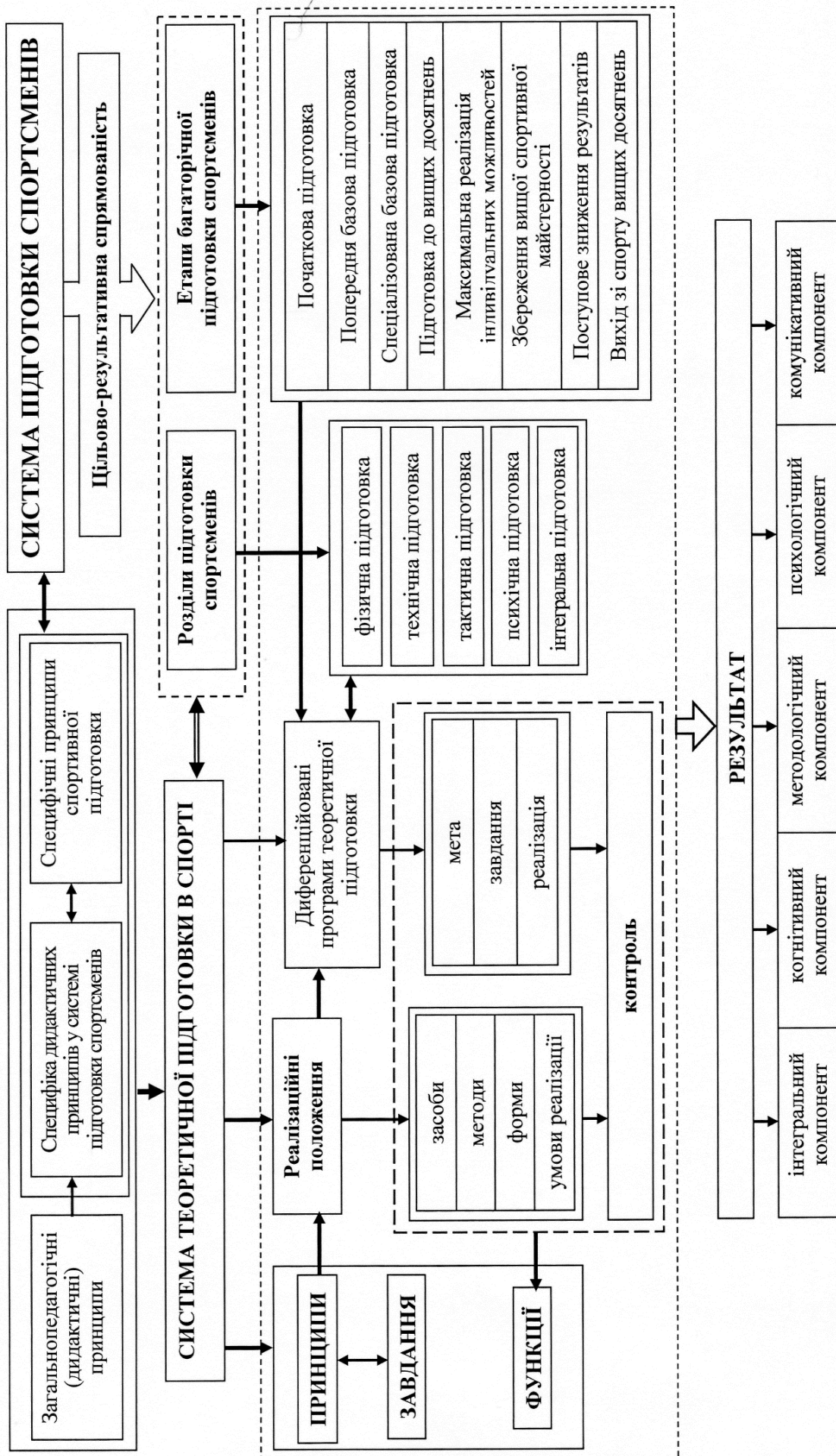

Рис. 3.1. Концепція теоретичної підготовки в спорті

3.1. Модель системи знань спортсменів

Учені неодноразово зазначають про існування та необхідність удосконалення інтелектуальної підготовки спортсменів [2,3,4,9,10]. При цьому в зміст інтелектуальної освіти введено сукупність різноманітних знань, потрібних для успішної тренувальної і змагальної діяльності (рис. 3.1.2) [36].

Рис. 3.2. Узагальнена модель системи знань спортсменів [36]

Таким чином, знання, що потрібні спортсменові, поділяються на три наступних групи:

1. Знання світоглядного, мотиваційного, спортивно-етичного характеру. Передбачається, що зміст цієї структурної групи знань повинен формувати правильний особистісний погляд на світ та суспільство загалом і дати змогу осмислити сутність спортивної діяльності, суспільний устрій, особистісний сенс спорту загалом і спорту найвищих досягнень зокрема.

2. Знання системи підготовки. За основу цієї групи взято принципи і закономірності спортивної підготовки, природничо-наукові і гуманітарні основи спортивної діяльності, що повинні передаватися в умовах двостороннього освітнього процесу, який наявний в спортивній діяльності.

3. Спортивно-прикладні знання, що охоплюють основи техніки і тактики обраного виду спорту та методики оволодіння ними, закономірності розвитку фізичних якостей, планування і побудови занять, гігієни, режиму харчування та відпочинку, медичного контролю та самоконтролю, засобів попередження травм, розвитку обраного виду спорту, класифікаційних нормативів тощо, інвентарю, обладнання тощо.

Проте ми схильні говорити не про самостійну інтелектуальну підготовку, а про неї як передумову формування теоретичної підготовленості спортсменів.

Інші фахівці [60] запропонували структуру теоретичної підготовки, що має значно більшу кількість змістових розділів. Зрозуміло, що період виконання дослідження (1981) не відповідає сучасним уявленням, проте ми схематично подали модель системи знань (рис. 3.3).

Недоліками поданих моделей систем знань (рис. 3.2 та 3.3) є їх спрощене представлення та відсутність функціональних зв'язків між окремими розділами знань в теоретичній підготовці. Модель, що представляє собою визначену сукупність знань, повинна містити ознаки системи та узгодженість її окремих компонентів для досягнення поставленої мети [53].

Окрім цього, у попередніх дослідженнях виявлено відсутність таких основних властивостей, які пов'язані зі системами [27, 40] :

- цілісності – первинність цілого до частин;

- неадитивності – принципова неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів;
- структурності – можливість декомпозиції системи на компоненти та встановлення зв'язків між ними;
- ієрархічності – кожний компонент системи може розглядатися як система (підсистема) ширшої глобальної системи.

Рис. 3.3. Модель системи знань спортсменів [60]

Існування детермінованої та верифікованої системи знань спортсменів є доведеною необхідністю. Більшістю спеціалістів у різних видах спорту зазначається, що без сформованої системи знань спортсменам набагато важче досягнути високих результатів в обраному виді спорту.

Окрім того, аналіз наукової та методичної літератури засвідчив, що існує дискретність при розгляді структури та частково змісту спеціальних знань спортсменів, навіть тих, які не пов'язані зі специфікою змагальної діяльності [51, 54]. Це вказує на те, що в реалізації теоретичної підготовки спортсменів немає чітко визначеної спрямованості. Значна якісна зміна спорту загалом та окремих видів спорту за останній історичний період розвитку олімпійського спорту (від 1992 року і до сьогодні) свідчить про необхідність корекції моделі системи знань, яка є предметом теоретичної підготовки в спорті на макро- (спортивна діяльність загалом) та мікрорівнях (окремі види спорту) [12].

У нашому випадку це формування теоретичної підготовленості спортсменів із необхідністю посилення ефективності навчально-тренувального та

змагального процесу та входження особистості спортсмена в суспільство, тобто його соціалізація загалом.

Наші дослідження, пов'язані з аналізом документальних матеріалів у різних групах видів спорту [9, 43, 45, 46], дозволяють констатувати, що уявлення теорії та практики підготовки спортсменів стосовно системи знань потребують змін, рівнозначних еволюції спортивної діяльності [12]. Тому ми переосмислили та узагальнили розділи інформації, що дало змогу сформуванню авторську модель системи знань в теоретичній підготовці спортсменів (рис. 3.4).

Запропонована модель системи знань спортсменів містить у собі дві підсистеми знань – основні та допоміжні.

Для підсистеми «Основні знання» характерна цілеспрямована та організована передача інформації в процесі підготовки.

Аналіз навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ у різних групах видів спорту дозволив сформуванню структуру цієї підсистеми. Ми вдосконалили інформацію, згідно з якою до основних знань належать такі групи: «Гуманітарні та соціалізувальні знання», «Система підготовки спортсменів», «Забезпечення системи підготовки спортсменів», «Безпека, правила безпеки».

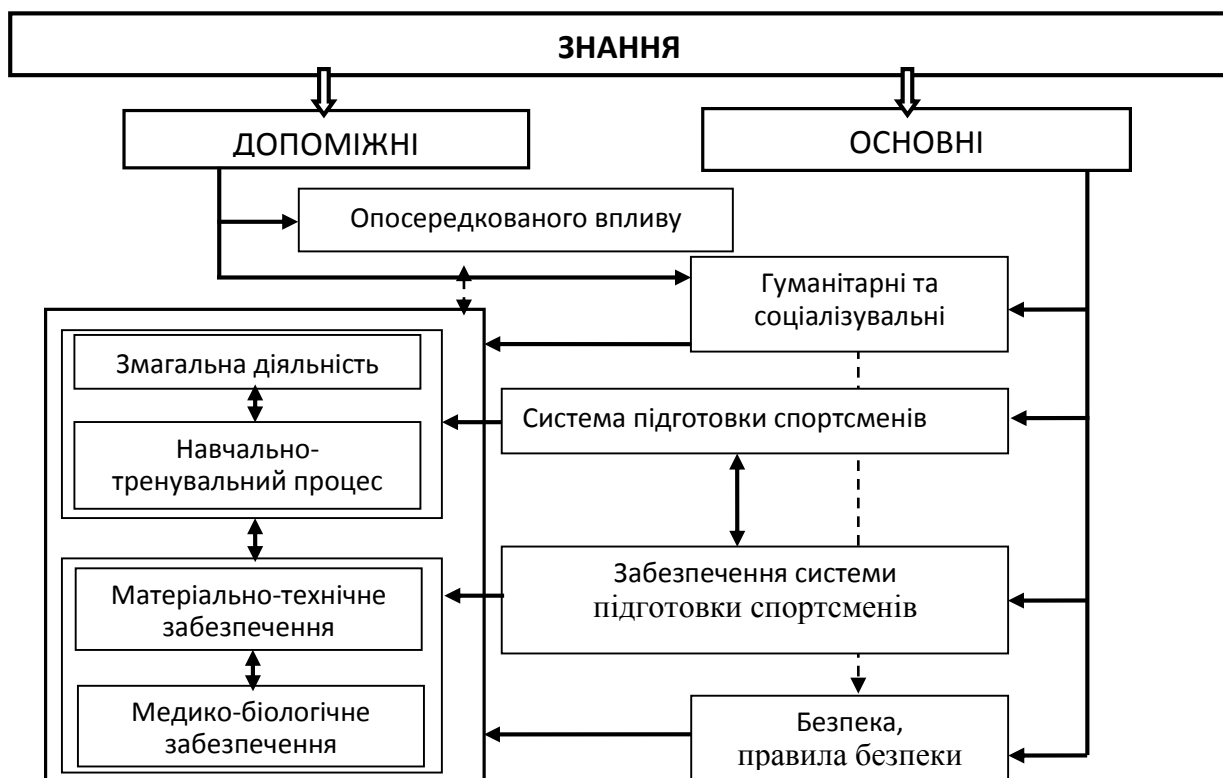

Рис. 3.4. Авторська модель системи знань спортсменів [41, 44]

За твердженням значної частини фахівців зі спорту, першочерговими в структурі системи знань спортсменів повинні бути знання, які стосуються системи підготовки спортсменів [10, 11]. Зважаючи на різноманітність блоків знань, на цьому рівні моделі системи знань ми прийняли рішення про розмежування знань, що пов'язані зі змагальною діяльністю (на прикладі обраного виду спорту) та навчально-тренувальним процесом (на різних етапах багаторічної підготовки). Це дало змогу ввести в авторську модель як похідні від «Системи підготовки спортсменів» – розділи «Змагальна діяльність» та «Навчально-тренувальний процес». Схожа ієрархія взаємозв'язків наявна в

системі підготовки спортсменів, тобто її складових: тренування, змагання та відпочинку.

Конкретизація змісту теоретичної підготовки в різних групах (видах) спорту показала, що розділ «Змагальна діяльність» має складатися з таких блоків: знання про єдину спортивну класифікацію [39], значення спортивної класифікації в системі підготовки спортсменів [56], правила змагань, положення про змагання, організація та проведення змагань, місце змагань, вікові групи та вагові категорії учасників змагань, права та обов'язки учасників змагань, розмітка змагальної дистанції, поняття про стартову та фінішну зони, проходження дистанції, форма учасників [16, 17], рейтинг спортсменів при відборі до збірних команд [59], планування, характеристика систем визначення переможця [65], відбір та комплектування команд для участі в міжнародних змаганнях серед кадетів і юніорів, кількісний та якісний склад суддів, їх обов'язків та офіційні жести [18], умови, в яких відбуватимуться змагання, розробка індивідуальних планів для спортсменів, характеристика суперників, вибір тактичного плану [39].

Потреба оновлення та доповнення змісту цього розділу пов'язана із суттєвим збільшенням кількості змагань та комерціалізацією спорту загалом [6]. Важливим, на наш погляд, є розгляд питань, пов'язаних із правилами подання та оформлення заявок на участь в змаганнях, ознайомленням з особливостями комерційних змагань чи систем змагань, вивчення правового аспекту участі та відмови в двосторонньому договорі стосовно організації чи участі в змаганнях. Ця інформація повинна залучатися починаючи з етапу підготовки до вищих досягнень.

Більшість фахівців зі спорту зазначають, що система змагань не може існувати відокремлено. Це дозволило нам залучити до неї ті знання, які стосуються навчально-тренувального процесу, а саме: інтегральна підготовка, знання з психологічної, тактичної, технічної, фізичної підготовки, індивідуальний план тренування, методи та засоби підготовки спортсменів, методологія удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів, модельні характеристики спортсменів вищої кваліфікації, періодизація підготовки спортсменів, планування та облік спортивного тренування, організація та конспект навчально-тренувального заняття, понятійний апарат виду спорту [21, 32, 62, 66].

В умовах створення авторської моделі системи знань спортсменів на гностичному рівні спроектовано залежність підготовки спортсменів від її забезпечення. При цьому йдеться про знання, які сприяють розумінню та усвідомленню спортсменами ролі цих чинників.

Перед спортсменом переважно ставиться умова беззаперечного виконання вказівок та програми, запропонованої власне тренером. Це зводить до мінімуму не тільки втручання, а й подекуди розуміння спортсменом тренувальних завдань.

Таким чином, розділ «Навчально-тренувальний процес» є важливим з огляду на необхідність усвідомлення спортсменами процесу своєї спортивної підготовки. Він є найбільшим за обсягом на всіх етапах багаторічної системи підготовки та у всіх видах спорту [16, 18, 63, 65]. Основними блоками цього розділу є такі:

- засади техніки – спеціальна термінологія, основні поняття про техніку, властивості спортивного інвентарю, механізми роботи основного й додаткового устаткування, кінематичні характеристики, поняття про ритм і темп, помилки, шляхи та методи їх усунення, розташування спортсменів в умовах навчально-тренувального процесу [65]. Одночасно на більш пізніх етапах підготовки (підготовка до вищих досягнень) пропонується розглядати біомеханічні засади спортивної техніки, її окремих ланок, методи вдосконалення біомеханічної системи, вплив інвентарю на зміни в діяльності біомеханічної системи в виді спорту [16, 21, 39], характеристику етапів навчання техніки, послідовність навчання, помилки в техніці [59];

- засади методики навчання та початкового тренування, що пов'язано з єдністю навчального та виховного процесів, дидактичними принципами, методикою початкового навчання, організацією занять, структурою тренувального заняття, побудовою, змістом, тривалістю та розподілом фізичних навантажень, варіантами проведення тренувальних занять, значенням розминки, особливостями міжм'язової координації [16, 33, 55, 64];

- фізична підготовка – значення в спортивному тренуванні, фізичні якості, загальна та спеціальна фізична підготовка у видах спорту, взаємодія загальної та спеціальної фізичної підготовки, шляхи їх розвитку [39, 62, 64, 65], класифікація вправ [18], тренування в умовах середньогір'я та різних клімато географічних районах [21, 55];

- планування та облік спортивного тренування – характеристика багаторічного тренування, мета, завдання, засоби та їх розподілення за роками, щоденник спортсмена, зміст тренувального заняття, частота серцевих скорочень, самопочуття, показники режиму, організація, зміст і спрямованість навчально-тренувальних занять [33], індивідуальний план тренування, планування обсягів тренувальних і змагальних навантажень, співвідношення між основними видами підготовки спортсмена [64, 59], підготовка в річному циклі, характеристика періодів, етапів, мезо- та мікроциклів, функції управління процесом, види планування, самоконтроль [65].

Починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки, спортсменам пропонується вводити інформацію, пов'язану з психологічною підготовкою спортсменів, наприклад, характеристика передзмагальних станів, засоби та методи регуляції негативних психічних станів [56, 57, 64], характеристика загальної та спеціальної психологічної підготовки, формування стійкості до чинників, які відволікають спортсмена, психолого-педагогічні підходи до нервово-психічного відновлення спортсмена [65].

На етапі підготовки до вищих досягнень пропонується додати відомості про особливості підготовки кваліфікованих спортсменів на етапах максимальної реалізації індивідуальних можливостей та збереження досягнень, вплив соціально-побутових чинників на збереження спортивної кар'єри [65].

Цікавим виявився підхід, що запропонували фахівці зі стрільби з лука, який полягає у вивченні взаємозв'язку різних розділів підготовки для досягнення найвищого спортивного результату в змаганнях та відображенні цього в системі спеціальних знань спортсменів [56, 57].

У авторській моделі системи знань спортсменів визначено розділи «Матеріально-технічне забезпечення» та «Медико-біологічне забезпечення».

До першого розділу належать такі блоки знань: «Вимоги до місць проведення занять та змагань», «Економічні аспекти проведення змагань, участі в них та забезпечення навчально-тренувального процесу», «Загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання», «Планування організації та участі в змаганнях», «Правила збереження та експлуатації спортивного устаткування», «Спортивна екіпіровка та вимоги до неї» [64]. Для веслування та інших видів спорту, які пов'язані зі спортивним інвентарем, характерні блоки інформації, що стосуються інвентарю [16, 33, 55, 56].

Водночас у волейболі уже на другому році етапу початкової підготовки пропонується для вивчення спеціальне обладнання для вирішення завдань фізичної, техніко-тактичної, інтегральної підготовки, технічні засоби для технічної підготовки [18].

На нашу думку, доповненням до розділу теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» може бути визначення переваг і недоліків виробників інвентарю та спорядження для певних видів спорту, а також обговорення перспектив удосконалення та доцільність зміни основних характеристик інвентарю, обладнання й інших технічних засобів, що використовуються в навчально-тренувальному процесі спортсменів у різних видах спорту.

Щодо розділу «Медико-біологічне забезпечення» в більшості видів спорту погляди фахівців співпадають, наприклад, з відомостей про будову та функції організму людини, вплив фізичних вправ на організм людини, гігієна, загартування, режим спортсмена, засоби стимуляції, підвищення працездатності, відновлення, масаж та самомасаж, збалансоване харчування, особливості енерговитрат в обраному виді спорту, об'єктивні та суб'єктивні показники втоми, функціональні системи організму спортсмена та їх значення для спортивного результату, самоконтроль, щоденник самоконтролю, профілактика вживання заборонених речовин [16, 17, 39, 65], особливості харчування (енергетичності, ємності, повноцінності) [33, 64], догляд за тілом, порожниною рота та зубами, гігієнічні вимоги до одягу і взуття, догляд за спортивною формою та лучним інвентарем [56, 57], будова організму людини (нервова, м'язова, кісткова, серцево-судинна, дихальна системи, зв'язковий апарат) [33, 39], зміни показників організму під впливом фізичних навантажень [18].

Для вказаного розділу на етапі спеціалізованої базової підготовки в різних видах спорту пропонується вводити вивчення понять про допінг та його шкідливий вплив на здоров'я спортсменів, знання з профілактики шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю та наркотиків) тощо [17, 18], лікарсько-педагогічного контролю та самоконтролю під час занять, а також профілактики статевих хвороб і СНІДу [16].

Уже на етапі підготовки до вищих досягнень пропонується розглядати інформацію про енергозабезпечення м'язової діяльності, джерела енергії в організмі, їх використання під час тренувальної та змагальної діяльності, методи контролю та показники функціональних можливостей спортсменів [16, 17, 55, 59].

Разом із зазначеним вище пропонуємо ґрунтовніше розглядати блок інформації, пов'язаний з відповідальністю та покаранням спортсменів у разі використання у процесі підготовки підготовці заборонених речовин (допінгу).

З огляду на змістове наповнення поданих блоків, ці дві групи знань («Система підготовки спортсменів» та «Забезпечення системи підготовки спортсменів») тісно взаємопов'язані, що знайшло своє відображення й за умови розподілу на окремі розділи знань.

Однак система багаторічної підготовки спортсменів, окрім досягнення спортивних результатів, має сприяти соціалізації спортсмена в суспільстві, формувати світогляд та обізнаність у різних сферах життєдіяльності людини [42]. З урахуванням цього в авторській моделі системи знань спортсменів було виокремлено розділ «Гуманітарні та соціалізувальні знання». Основне його змістове наповнення таке: відомі постаті у виді спорту, діяльність МОК, НОК, історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту, стан розвитку виду спорту в країнах світу та в Україні, стан розвитку виду спорту, тенденції подальшого розвитку виду спорту, фізична культура та спорт в Україні [16, 39, 65], успіхи українських спортсменів на світовій арені [18], етапи розвитку виду спорту в Україні, організаційні структури України і світу [33], загальне уявлення про олімпійський спорт [39, 16], термінологія [56].

Зважаючи на зазначене вище, пропонуємо розширити тематичне наповнення розділу «Гуманітарні та соціалізувальні знання» блоками інформації, пов'язаними з олімпійською освітою, спортом інвалідів, економічними основами спортивної діяльності (менеджменту та маркетингу), професіоналізацією виду спорту та основами спортивної діяльності за умов активної комерціалізації виду спорту, правовими основами діяльності в спортивній практиці.

Самостійним розділом у групі основних знань ми запропонували «Безпека. Правила безпеки». Виокремлення цього розділу пов'язане з тим, що, на нашу думку, спортсмени в умовах тренувального та змагального процесу повинні дотримуватися тих правил безпеки, які регламентовані нормативними положеннями, а також правилами змагань у виді спорту.

Основними блоками знань в розділі «Безпека. Правила безпеки» є такі: «Лікарський (медичний) контроль», «Надання першої допомоги», «Правила поведінки під час тренувань та змагань», «Техніка безпеки та дії в критичних ситуаціях», «Травми, причини виникнення, профілактика», «Вміння плавати», «Правила поведінки в специфічних для виду спорту умовах», «Вибір місця для занять» [18, 33, 62], «Захисні пристрої та їх застосування» [56, 57], «Об'єктивні показники самоконтролю», «Щоденник самоконтролю», «Спортивний масаж та самомасаж», «Поняття «стомлення», «перевтомлення», [33, 65], «Профілактика харчових отруєнь» [64].

Іншою підсистемою знань у теоретичній підготовці спортсменів є «Допоміжні знання». В їх основу покладено ті знання, які мають опосередкований вплив та незначну змістову схожість з предметом діяльності спортсменів. Однак вони можуть сприяти поліпшенню загального рівня знань. Це зокрема знання, пов'язані з характеристикою правил змагань зі «споріднених» видів спорту, системи підготовки в «споріднених» видах спорту та правил змагань і

системи підготовки в різних видах спорту, елементи яких використовуються в спортивному тренуванні. Цей розділ знань ми вперше ввели в зв'язку з тим, що для підготовки спортсменів тренери часто використовують засоби тренування, які запозичені в інших видах спорту. Ця ситуація є найбільш характерною для відновних мікроциклів, мезоциклів перехідного періоду макроциклу підготовки [28, 48, 49].

Окрім розділу знань «Опосередкований вплив», до допоміжних належить інформація, яку спортсмени отримують поза межами навчально-тренувального та змагального процесу, проте завдяки цьому блоку. Наприклад, під час перебування спортсменів на змаганнях у межах країни та за кордоном, вони отримують певний масив інформації, що пов'язаний з історією міста організатора змагань, культурою регіону чи країни, знайомляться з відомими постатями спорту та суспільного життя тощо. Важливим чинником у формуванні цих знань є програми Міжнародного олімпійського комітету з культурного розвитку спортсменів, що наявні на усіх наймасштабніших змаганнях. Варто зазначити, що при виборі міста організатора Ігор Олімпіад, зимових Олімпійських ігор, юнацьких Олімпійських ігор тощо до обов'язкових вимог внесено культурно-мистецькі заходи, що повинні проводитися під час основних змагань. Це, з одного боку, є засобом стимуляції відвідуваності змагань, а з другого – впливом на особистісний розвиток спортсменів, щоб заохотити їх до подальшого розвитку в межах олімпійського руху та поза ним.

Таким чином, ми вперше запропонували модель системи знань спортсменів, яка враховує структурно-функціональні взаємозв'язки між розділами знань та їх підпорядкованість основним цільово-результативним аспектам багаторічної системи підготовки спортсменів. Також удосконалено зміст окремих розділів теоретичної підготовки спортсменів у різних групах видів спорту та вперше визначено місце й розглянуто в цілісній структурі підготовки спортсменів блоки знань, пов'язані з олімпійською освітою, спортом інвалідів, економічними основами спортивної діяльності (менеджменту та маркетингу), професіоналізації видів спорту та основами спортивної діяльності за умов активної комерціалізації видів спорту, правовими основами діяльності в спортивній практиці, профілактикою вживання заборонених речовин.

3.2. Характеристика системи теоретичної підготовки в спорті

Система теоретичної підготовки представлена сукупністю сутностей, суб'єктно-об'єктних відносин із формування спеціальних знань та зв'язками між учасниками педагогічного процесу, виокремлених із середовища спортивної діяльності на певний час для забезпечення різностороннього вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

З огляду на сформовану авторську концепцію та модель системи знань спортсменів, потрібних для формування якісного рівня теоретичної підготовленості спортсменів зі спрямуванням на досягнення основних завдань системи підготовки спортсменів, систему теоретичної підготовки можна подати у вигляді множини взаємопов'язаних елементів та їх взаємодії.

Система теоретичної підготовки функціонує завдяки об'єктивним чинникам. При характеристиці системи теоретичної підготовки розглянемо їх зміст (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Теоретична підготовка в системі багаторічного удосконалення спортсменів

Об'єктивним для системи підготовки є те, що до формування спортивної майстерності спортсменів долучаються різні соціальні групи та інститути [28, 48, 49]. Таким чином, можна визначити чинник існування системи теоретичної підготовки, пов'язаний з об'єктивною наявністю джерел та шляхів передачі інформації в теоретичній підготовці (рис. 3.6).

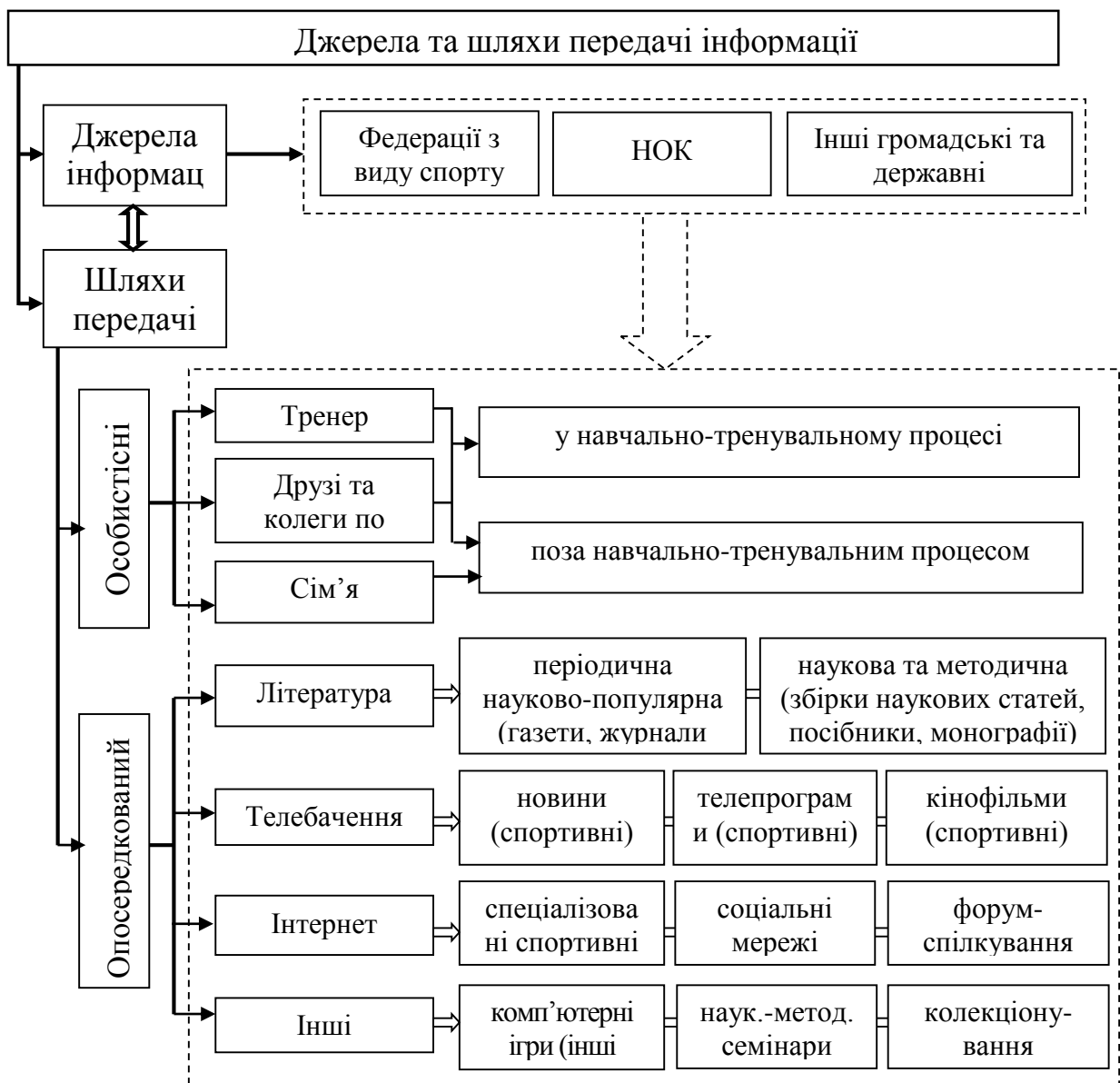

Рис. 3.6. Джерела та шляхи передачі інформації в теоретичній підготовці

Макрорівень визначається діяльністю національних федерацій з відповідних видів спорту, які нестимуть персональну відповідальність за організацію цілісного (у тому числі науково-методологічного) забезпечення системи підготовки спортсменів, її різних сторін. Власне вони й повинні відігравати основну роль у формуванні системи спеціальних знань та сприяти їх передачі спортсменам.

Важливу роль у формуванні та розвитку спорту відіграє діяльність Національного олімпійського комітету (України). Він бере на себе значну частину зобов'язань з проведення просвітницької діяльності серед населення, зокрема в частині олімпійської освіти. На нашу думку, його діяльність також тісно пов'язана формуванням змісту інформації для спортсменів на різних етапах системи багаторічної підготовки у зв'язку із розробленням великої кількості спеціалізованих просвітницьких програм [12, 13].

Беззаперечно, що цими двома громадськими соціальними інститутами не обмежується робота зі створення змісту теоретичної підготовки. Окрім того, їхня діяльність може бути частково або взагалі не узгодженою як за часом реалізації, так і за її змістом. Ці два джерела інформації діють на макрорівні системи підготовки та не долучаються до безпосереднього навчально-тренувального процесу.

У зв'язку з цим виокремлено третю групу джерел, що, на нашу думку, суттєво залучаються до організаційно-методичних аспектів теоретичної підготовки в спорті на мікрорівні (інші громадські та державні організації). До них належать громадські спортивні клуби з різних видів спорту, що створюються на місцях, фонди для підтримки спорту (Я. Ключкової, Д. Селантьєва, братів Кличків, А. Котельника), державні установи (дитячо-юнацькі спортивні школи, спеціалізовані ДЮСШ олімпійського резерву, спортивні школи (інтернати), училища фізичної культури тощо), навчальні заклади різного рівня акредитації (коледжі, інститути, академії, університети), відділення обласних та міських спортивних комітетів тощо. Вони відокремлено та в тісній взаємодії створюють надійне підґрунтя для змісту та структури теоретичної підготовленості спортсменів, залучаючи традиційні та специфічні форми організації діяльності.

Загалом у межах зазначеної класифікаційної ознаки джерела інформації, які ми запропонували, є основою для змісту та структури теоретичної підготовки в спорті, що відображено схематично (див. рис. 3.6). Це відбувається незалежно від додаткового залучення спеціалістів та інформації з інших видів діяльності (медицина, фармакологія, фізіологія, біологія тощо).

Відображаючи класифікацію теоретичної підготовки, ми взяли за основу твердження, стосовно якого джерела інформації є регламентувальними для шляхів передачі, що дозволило їх розглядати в комплексі.

Діяльність тих чи інших організацій, що стосується створення ефективної системи теоретичної підготовки, пов'язана не тільки з визначенням раціональних змісту та структури спеціальної системи знань для передачі спортсменам у навчально-тренувальному процесі. В їх основі також повинно бути визначення найбільш ефективних та доступних шляхів передачі інформації.

Аналітичний огляд теорії та практики спорту вказує на низький рівень розробленості цього сегмента системи підготовки спортсменів. Отже, наявні наукові дані [25, 38] та інтерпретація спеціальної дидактичної інформації вказують на необхідність виокремлення двох основних шляхів передачі інформації, їх груп. Перший пов'язаний з особистісною комунікацією суб'єкта та об'єкта (спортсменів) теоретичної підготовки. При цьому ми встановили, що суб'єктами передачі спеціальних знань можуть бути тренер, друзі та колеги по команді, сім'я.

Основна частка передачі знань та реалізації теоретичної підготовки припадає на тренера. Традиційно, на думку науковців, тренер є керівним елементом персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів. Власне професійне становлення та спеціальна освіта тренера повинні бути пов'язаними з оволодінням прийомами якісної передачі знань в навчально-тренувальному процесі [8].

У процесі тренувань спортсмен постійно перебуває в різних соціальних групах. У них відбувається безпосередня тренувальна діяльність, спілкування та в результаті цього передача знань (умінь). Можна стверджувати, що вона може бути як односторонньою (від більш до менш кваліфікованих спортсменів), так і двосторонньою (взаємною між спортсменами одного віку, кваліфікації тощо).

Одним із потужних чинників у формуванні особистості спортсмена, що також опосередковано впливає на рівень підготовленості є сім'я. В умовах окремих форм існування спорту в суспільстві (паралімпійський спорт, Спеціальні Олімпіади) функції сім'ї надається особливе та визначне місце [7, 50], що і зумовило введення цього шляху передачі інформації. При цьому варто зазначити, що для якісної та ефективної діяльності цього безпосереднього шляху передачі інформації потрібно проводити спеціальну просвітницьку та професійно-орієнтовану роботу, що може бути реалізована тими організаціями чи соціальними інститутами, які перебувають в межах спортивної діяльності та є її джерелами.

Зазначене вище дозволяє нам стверджувати, що тренер, друзі та колеги по команді можуть виконувати свої функції передачі знань як у межах навчально-тренувального процесу, так і поза ним. На відміну від цих двох, сім'я як безпосередній шлях передачі інформації може реалізовуватися лише поза навчально-тренувальним процесом, що зумовлено об'єктивними обставинами (фахова підготовка, доступ до місць тренувань, наявність повноважень тощо).

Другий шлях передачі інформації передбачає опосередковану взаємодію суб'єкта та об'єкта процесу теоретичної підготовки. Аналіз значного масиву інформації, пов'язаного з опосередкованим впливом на систему знань особистості, дозволив розглянути кілька груп у межах опосередкованого шляху передачі знань в теоретичній підготовці. Ми розглянули їх на основі хронологічного виникнення. При цьому зауважимо, що визначення ступеня доступності та обґрунтованості потребує низки подальших наукових досліджень.

Таким чином, однією з першочергових груп для передачі системи знань спортсменів є література. Поява писемності та її розвиток вказує, що цей шлях опосередкованої передачі знань є одним з перших в історичному розгляді. При

цьому на сьогодні в світі та Україні видають чимало спеціальної літератури, яка може мати обґрунтоване інформаційне наповнення, пов'язане з теоретичною підготовкою. Основними конкретизованими напрямками його реалізації вважаємо періодичну науково-популярну літературу, до якої належать газети, журнали, брошури тощо. Водночас об'єктивною в сучасній спортивній діяльності є потреба створення та підтримання функціонування наукових і методичних видань різного рівня. Серед них інформаційне наповнення для спортсменів мають збірки наукових статей, навчальні та методичні посібники. Для спортсменів, які перебувають на більш пізніх етапах багаторічного вдосконалення рекомендовано в процесі теоретичної підготовки ознайомлюватися з монографіями, науковими дослідженнями різного рівня (у тому числі дисертаційними роботами).

Наступним опосередкованим шляхом передачі інформації, що історично сформувався в ХХ столітті, є телебачення. Загальновідомим є те, що сьогодні у світі та Україні функціонує багато телевізійних каналів державного та приватного підпорядкування [58], у тім числі деякі з них повністю присвячені спортивній тематиці. Таким чином, вбачаємо можливість сприяння формуванню та удосконаленню теоретичної підготовленості спортсменів за допомогою використання телебачення. Розгляд зазначеного опосередкованого шляху передачі знань вказує на можливість впливу на систему спеціальних знань спортсменів за допомогою новин, телепрограм, кінофільмів. При цьому відзначимо, що з найбільшою оперативною корекцією та варіативним змістом є новини. Дещо менше, але з вищим рівнем обґрунтованості інформації, можна використовувати тематичні телепрограми. Власне вони вже широко представлені на різних телеканалах. Проте їхня тематика потребує додаткового узгодження з основними розділами теоретичної підготовки, що може бути наявним у функціях джерел інформації. Найбільш об'ємним опосередкованим шляхом передачі знань вважаємо кінофільми. Відомо, що вони мають кілька векторів свого розвитку. Фільми бувають художні, документальні, науково-популярні. Власне для теоретичної підготовки, на нашу думку, найбільш раціонально використовувати дві останні категорії. Створення такого засобу теоретичної підготовки є великим за обсягом та витратним процесом, проте його функціонування може передбачати тривалий час експлуатації та стандартність підходів до розгляду системи спеціальних знань.

Історично останнім створено такий опосередкований шлях передачі інформації як Інтернет. При цьому значна частина фахівців з педагогіки, фізичної культури та спорту визначають його перспективність [52]. Це дозволяє нам наполягати на необхідності його ефективного використання в межах теоретичної підготовки спортсменів. Серед різноманіття варіантів формування теоретичної підготовленості за допомогою Інтернету варто розглянути такі основні шляхи передачі інформації: спеціалізовані спортивні сайти, соціальні мережі (зі створенням відповідних груп за тематикою), форум-спілкування. З розвитком науково-технічних засобів можна передбачити появу нових варіантів стосовно зазначеного опосередкованого шляху передачі інформації.

Аналітичний огляд та аналіз даних, проведений за цим чинником існування теоретичної підготовки (джерела та шляхи передачі інформації), вказав на групу,

яка за своєю структурою та специфікою відрізняється від попередніх. До того ж вона має значний потенціал у формуванні теоретичної підготовленості спортсменів. З урахуванням того, що ця група містить малу кількість об'єднувальних критеріїв, прийнято рішення про виокремлення групи опосередкованого шляху передачі інформації під назвою «інші» (див. рис. 6). Основними варіантами передачі інформації в ній є комп'ютерні ігри (інші види ігор), проведення науково- та навчально-методичних семінарів, колекціонування, електронні навчальні посібники тощо.

У сучасній педагогіці думки спеціалістів стосовно комп'ютерних ігор та їх ролі у вихованні особистості різняться [30]. З одного боку, вказується на їх широку різноманітність, та з другого – на недоліки стосовно зміщення акцентів від навчальних до суто розважальних (ігрової діяльності) [19]. На наше переконання при якісному підході до формування змісту, що буде забезпечене діяльністю відповідних джерел інформації, комп'ютерні та інші види ігор мають значні перспективи стосовно використання в системі теоретичної підготовки спортсменів.

Наступний варіант зазначеної групи опосередкованого шляху передачі інформації пов'язаний з когнітивними та організаційними можливостями науково- та навчально-методичних семінарів для спортсменів. Відзначимо, що в практиці спорту трапляються поодинокі згадування стосовно застосування цього варіанта до спортсменів. Проте їх зміст, структура та організація є недостатньо обґрунтованими для того щоб стверджувати про ефективність в навчально-тренувальному процесі для реалізації теоретичної підготовки.

Введення до цієї групи колекціонування пов'язане з тим, що воно в різних його проявах (нумізматики, олімпійська філателія, філокартія, фалеристика тощо) має систематизований та кумулятивний характер. Це дозволяє отримати в процесі теоретичної підготовки обґрунтовані та історично перевірені факти. Водночас функціональними обов'язками джерел інформації вважаємо потребу в створенні та удосконаленні нових колекційних збірок (різних видів) і наповнення їх об'єктивним і оптимальним змістом.

Своєю чергою електронні навчальні посібники є узагальненим варіантом серед групи опосередкованих шляхів передачі інформації. У них може бути вміщена та якісно репрезентована уся потрібна інформація, що розкриває зміст та структуру теоретичної підготовки спортсменів відповідно до етапу багаторічної підготовки.

Таким чином, розподіл теоретичної підготовки за джерелами та шляхами передачі інформації містить два взаємопов'язаних компоненти. Щодо шляхів передачі інформації визначено існування безпосереднього та опосередкованого шляхів. Перший (безпосередній) представлений тренером, друзями та колегами по команді, сім'єю та другий (опосередкований) такими групами: література, телебачення, Інтернет тощо.

Наступним закономірним чинником існування теоретичної підготовки визначено умови реалізації (рис. 3.7). За основу цього підходу взято об'єктивні критерії організації та забезпечення умов для теоретичної підготовки

спортсменів. Так визначено два основні види теоретичної підготовки (організована та стихійна).

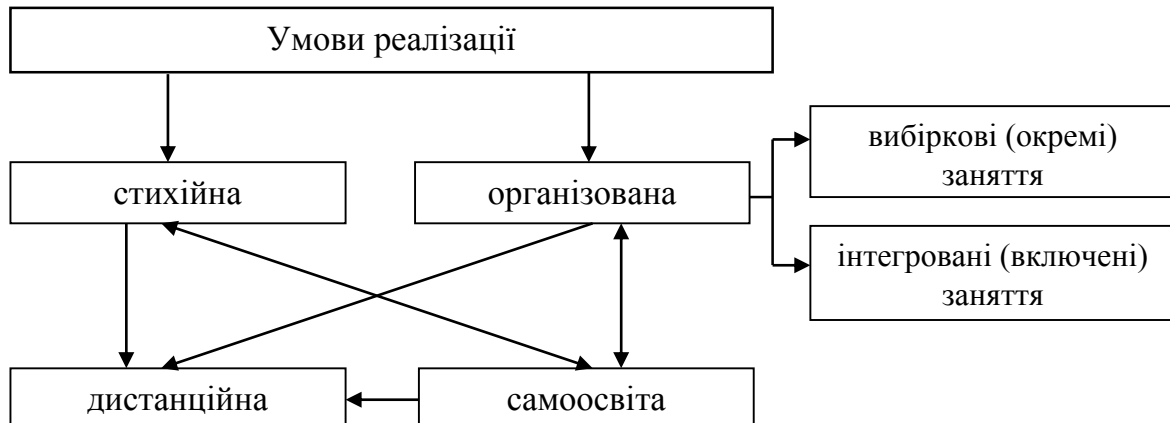

Рис. 3.7. Умови реалізації теоретичної підготовки

Організована теоретична підготовка передбачає, що планування та реалізація теоретичної підготовки спортсменів відбувається на основі залучення обґрунтованих та перевірених знань з дидактики спорту. Суттєвими ознаками цього виду теоретичної підготовки є наявність послідовного розкриття системи знань в багаторічному удосконаленні спортсменів, використання адекватних та ефективних методів і засобів, критеріїв контролю тощо, та наявність передбачуваного віддаленого ефекту з цього розділу системи підготовки спортсменів.

Ми вважаємо, що власне організована теоретична підготовка є основною в системі підготовки спортсменів при їх перебуванні на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення. При цьому варто зазначити можливості до її реалізації як спеціально організовані тренувальні заняття (вибіркові заняття), так і як частину цілісного заняття, разом з удосконаленням інших розділів підготовки (інтегровані заняття). Узагальнення теорії та практики спортивної підготовки в різних видах спорту дозволяє стверджувати на паралельному існуванні та ефективності цих двох організаційних форм навчально-тренувальних занять [22, 26].

На відміну від організованої, стихійна теоретична підготовка не містить чітко виражених систематизованих ознак. Вона переважно є наслідком незапланованих (інколи непередбачуваних) зовнішніх впливів на спортсмена зі сторони навколишніх та інших джерел інформації. Водночас стихійна може вирізнятися значно більшим емоційним впливом та відповідно вмотивованістю спортсменів до сприйняття інформації. Це може відбуватися під час зустрічей з відомими та провідними спортсменами (тренерами) в обраному виді спорту. Зрозуміло, що в цьому разі авторитет особи передавача інформації є суттєвим, що своєю чергою дозволяє стверджувати на більш високому якісному рівні засвоєння інформації.

Окремою групою ми визначили знання, отримані спортсменами за допомогою самоосвіти. Зазначена форма удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів характеризується свідомим та активним ставленням спортсменів до виконання своїх професійних обов'язків. Її визначення пов'язане

з великим масивом інформації та різними можливостями контингенту спортсменів, що відкриваються на сучасному рівні розвитку спорту та суспільства загалом [23]. На сьогодні, за умови створення сприятливих умов, самоосвіта як форма теоретичної підготовки може вирішити значну частину питань, пов'язаних з фінансовими та часовими аспектами навчально-тренувального процесу в розділах теоретичної підготовки [24].

Отже зауважимо, що самоосвіта як форма теоретичної підготовки може реалізовуватися як на підставі попередньо створених обґрунтованих та об'єктивних знань, так і на сприйнятті неструктурованої інформації, що може бути наслідком зовнішніх впливів на особистість спортсмена. Це дозволило нам стверджувати про існування взаємозв'язків між самоосвітою, організованою та стихійною теоретичною підготовкою одночасно.

Більш універсальною є дистанційна теоретична підготовка. Вона отримала можливість суттєвого організаційно-методичного розвитку з появою та удосконаленням сучасних засобів комунікації [61]. Дистанційні технології навчання отримали значне використання в класичній дидактиці, у тім числі навчальному процесі у вищих навчальних закладах [128].

Отже, у науковій та методичній літературі з галузі фізичної культури і спорту визначено можливості використання різних засобів дистанційної освіти [61, 68]. Ми вперше виявили роль дистанційних технологій у теоретичній підготовці спортсменів із можливостями їх якісного та широкого використання. При цьому зауважимо, що дистанційна теоретична підготовка за організаційно-методичними складовими може бути як систематизованою, так і стихійною, реалізовуватися спортсменами самостійно та перебувати в межах визначеного навчально-тренувального процесу (тренувальні заняття, навчально-тренувальний збір тощо). Насамперед ідеться про те, що державні та громадські спортивні організації можуть та, на наш погляд, повинні створювати нові якісні та ефективні засоби формування теоретичної підготовленості спортсменів. Ці засоби, за умови їх доступного розміщення (Інтернет, соціальні мережі, засоби масової інформації тощо), можна використовувати в систематизованій та стихійній формах теоретичної підготовки. Окрім цього, їх доступність дозволяє спортсменам самостійно корегувати рівень ґрунтовності бажаних для отримання знань або ж тренерам включати їх при плануванні розділу теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення.

Наступним важливим чинником для обґрунтування організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки є її обсяг (рис. 3.8).

Сформована авторська модель системи знань спортсменів (див. рис. 3.4) зумовлює необхідність відображення ґрунтовності та обсягу висвітлення інформації в навчально-тренувальному процесі. Так, ми визначили кілька видів теоретичної підготовки за обсягом інформації.

Узагальнена теоретична підготовка передбачає розгляд (переважно поверхневий) розділу теоретичної підготовки або кількох розділів, об'єднаних спільною тематикою. Вона може проводитися для кількох груп спортсменів, що потребують формування визначеного компонента системи спеціальних знань.

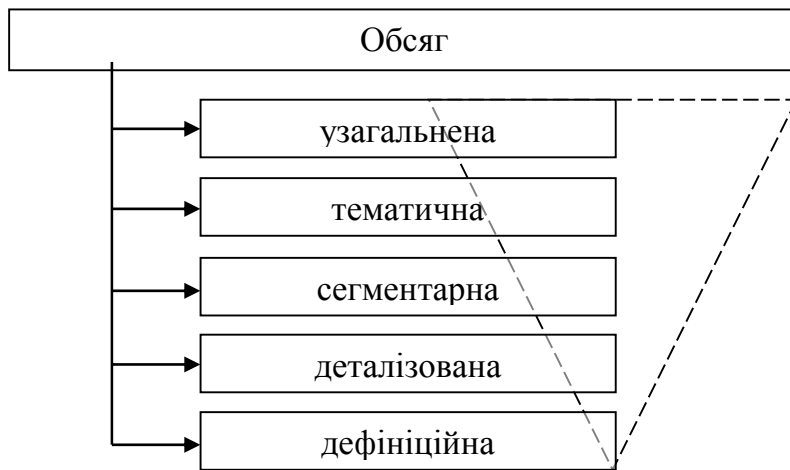

Рис. 3.8. Види теоретичної підготовки за обсягом

Тематична теоретична підготовка передбачає розгляд окремої теми в межах визначеного розділу теоретичної підготовки, сегментарна – частини інформаційної теми окремого розділу теоретичної підготовки спортсменів на визначеному етапі системи багаторічного удосконалення. Своєю чергою деталізована теоретична підготовка є ґрунтовним розглядом спеціальної інформації, що міститься в окремому сегменті інформаційної теми розділу теоретичної підготовки.

Дефініційна теоретична підготовка спортсменів пов'язана із з'ясуванням змісту окремих термінів та понять, що використовуються в спортивній діяльності з урахуванням специфіки змагальної діяльності в певному виді спорту. При цьому в дефініційній можна також використати ті терміни та поняття стосовно яких спортсмен свідомо відчуває потребу в роз'ясненні (фізіологічні, біохімічні, медичні тощо).

Виявлений чинник (обсяг) теоретичної підготовки сформований за принципами «концентрації» та «матрьошки». Тобто з переходом від одного до іншого рівня відбувається більш поглиблений та якісний розгляд змісту теоретичної підготовки. Це дозволяє тренерам (іншим суб'єктам передачі інформації) запропонувати спортсменам той рівень ґрунтовності інформації, який відповідає етапу багаторічної підготовки та сформованості пізнавальних процесів спортсменів.

Із удосконаленням рівня майстерності та тренуваності спортсменів виникає потреба більш детального розгляду різних аспектів системи підготовки спортсменів. Окремі науковці вказують, що для постійного формування та підтримання надійності адаптаційних процесів від тренера вимагається постановка перед спортсменом нових вимог з використанням різноманітних засобів тренування, що є актуальним і для теоретичної підготовки [22, 67]. Це можна спостерігати при порівнянні спортсменів на етапі початкової підготовки зі спортсменами, які перебувають на етапах підготовки до вищих досягнень та подальших. Тобто на початкових етапах спортсмени зацікавляються тільки поверхневими аспектами стосовно змісту теоретичної підготовки. Водночас форсування їх підготовки на цьому етапі може призвести до зриву адаптації загалом (незалежно від розділу системи підготовки). При цьому спортсмени на більш пізніх етапах ставлять перед тренером низку професійно орієнтованих,

вузько спрямованих питань, які, на їхню думку, дозволять підвищити рівень спортивних результатів, розкрити власні приховані резерви, здобути (перейняти) новий досвід в обраному виді спорту. Можна стверджувати, що інколи тренери не можуть відповісти на окремі запитання, що пов'язані з ґрунтовним володінням системою знань, що перебуває частково поза межами галузі фізичної культури та спорту або зазнали еволюційного оновлення та об'єктивно не могли потрапити до системи знань тренера.

Ще одним чинником, що визначає закономірне існування системи теоретичної підготовки, є період реалізації (рис. 3.9).

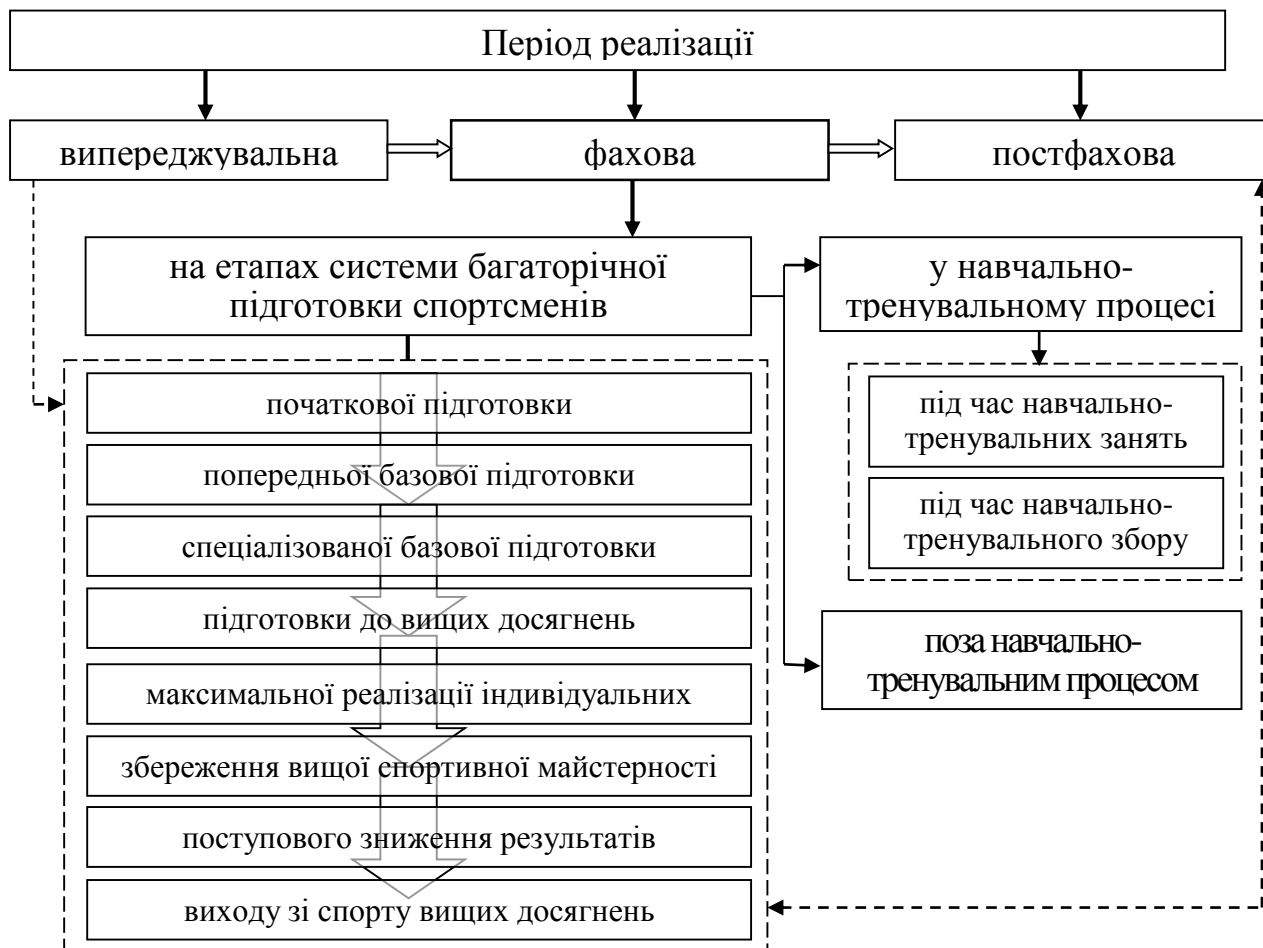

Рис. 3.9. Період реалізації теоретичної підготовки

На нашу думку, теоретична підготовка може реалізовуватися в трьох основних періодах. Перший із них характеризується тим часовим відрізком, коли особа ще не залучена до системи багаторічного спортивного удосконалення.

Водночас у цьому періоді немає можливості отримання спеціальної інформації, що стосується тих чи інших елементів знань, які є компонентами системи теоретичної підготовки в певному виді спорту. На нашу думку, у цей період зазнає своєї реалізації випереджувальна теоретична підготовка. На практиці структуру та зміст випереджувальної теоретичної підготовки пов'язуємо переважно з діяльністю різних спортивних організацій, що надають інформацію суспільству про ті чи інші процеси, які актуальні в окремому виді чи спорті загалом. Зрозумілим є те, що управління випереджувальною теоретичною підготовкою, зокрема визначення рівня її ефективності, є обмеженим. Це пов'язано з тим, що особа, яка є реципієнтом інформації ще безпосередньо не

перебуває в системі педагогічної взаємодії, тобто в навчально-тренувальному процесі. Отже, навіть та спеціальна інформація, яка потрапляє до них через засоби масової інформації, теоретичні заняття з фізичної культури та іншими шляхами визначається приналежністю до сукупності знань випереджувальної теоретичної підготовки.

Окрім цього, варто зазначити, що випереджувальна теоретична підготовка є потужним чинником залучення дітей та молоді до занять певним видом спорту, їх самовизначення та конкретизації пріоритетів за необхідності вибору подальшої поглибленої спеціалізації чи переході до іншого виду спорту.

Значна частина науковців [5, 15,] вказують, що залучення нових учасників до навчально-тренувального процесу у виді спорту визначається їхніми знаннями про специфіку змагальної діяльності, вимогами до підготовленості, системою змагань тощо та загалом маркетинговою діяльністю організаційних структур у виді спорту. Це ставить новий рівень вимог до процесу, який передуює власне початку спеціалізованих тренувальних занять, у тому числі й випереджувальної теоретичної підготовки. Яскравим прикладом випереджувальної теоретичної підготовки є відбір (набір) дітей до спортивних секцій, груп початкової підготовки. Згідно з відомим алгоритмом дій, тренер відвідує навчальний заклад (переважно загальноосвітні школи I–III рівня), проводить бесіду (як один з традиційних словесних методів), яка містить структуризовану інформацію та якщо можливо ознайомче тренувальне заняття. Таким чином, можна стверджувати про формування поверхневих знань в дітей, які при достатньому рівні вмотивованості мають можливість потрапити до багаторічної системи підготовки спортсменів у певних видах спорту.

Окрім цього, у практиці спорту частими є випадки, коли спортсмен, перебуваючи на черговому етапі багаторічної підготовки в одному виді спорту, зазнає зміни мотивації та переходить до іншого виду спорту. У цьому випадку також актуальна випереджувальна теоретична підготовка, що пов'язано з наявністю в спортсмена повної (переважно поверхневої чи часткової) системи знань про новий для нього вид спорту (специфіки змагальної діяльності) на підставі якої він визначає зміну спрямованості основної тренувальної діяльності.

Наступною, згідно із зазначеним чинником, вважаємо фахову теоретичну підготовку. Вона передбачає передачу спеціальної системи знань у процесі занять обраним видом спорту впродовж усіх етапів багаторічного удосконалення, на яких перебував спортсмен. Загальновідомим на сьогодні є існування восьми почергових етапів системи багаторічного удосконалення спортсменів, які характеризують весь період занять обраним видом спорту [48, 49]. Проте варто зауважити, що не всім спортсменам вдається пройти усі етапи. Як вказують науковці, значна кількість спортсменів завершують свої тренування з низьким рівнем особистих досягнень чи спортивної майстерності. Причиною цього також є низка об'єктивних та суб'єктивних чинників [20].

На нашу думку, власне фахова теоретична підготовка є предметом розгляду навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ з певних видів спорту. Вона повинна містити структуризовану, обґрунтовану та повну інформацію для спортсменів з урахуванням специфіки змагальної діяльності виду спорту.

Зазначимо, що фахова теоретична підготовка також має свої особливості. Так, система підготовки спортсменів містить різні структурні компоненти (мікро, мезо-, макрорівні). При цьому визначається, що основною, первинною структурною одиницею системи підготовки є окреме тренувальне заняття [28]. Отже, фахова теоретична підготовка може реалізовуватися як у межах навчально-тренувальних занять, так і поза ним. При цьому в підготовці спортсменів фахівці виокремлюють особливу форму організації навчально-тренувального процесу – навчально-тренувальний збір. На відміну від систематичних занять, упродовж річного макроциклу, час у навчально-тренувальному зборі повністю присвячений удосконаленню різних сторін підготовленості спортсменів, що дозволяє стверджувати про часткову відмінність цільово-результативної спрямованості. Це допускає додаткові можливості для ґрунтовного удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів.

Третім варіантом теоретичної підготовки, на нашу думку, з огляду на період реалізації є постфахова теоретична підготовка. Вона містить у собі ту систему знань (її частину), яку спортсмен набуває після завершення активних виступів у виді спорту. Зрозуміло, що підґрунтям для неї є фахова теоретична підготовка. Проте в спорті часто трапляються випадки, коли спортсмени з об'єктивних чи суб'єктивних причин припиняють заняття спортом або змінюють акценти зі спортивних до лише оздоровчих, при цьому активно цікавляться спеціальною інформацією стосовно обраного виду спорту. Інколи проведення ефективної постфахової теоретичної підготовки приводить до повернення до спортивної діяльності, що ми можемо спостерігати в спорті «майстрів» (ветеранів спорту) [12].

Таким чином, у процесі дослідження ми вперше виявили чинник існування теоретичної підготовки, пов'язаний із періодом її реалізації. Це дає змогу нам стверджувати, що теоретична підготовка реалізовується впродовж значного періоду життєдіяльності спортсмена, охоплюючи ранній (випереджувальна), основний (фахова) та завершальний періоди (постфахова теоретична підготовка), пов'язані з приналежністю особистості до спортивної діяльності.

Об'єктивним закономірним чинником для вирішення основних завдань теоретичної підготовки є кількість спортсменів, залучених до безпосереднього процесу передачі знань (рис.3.10).

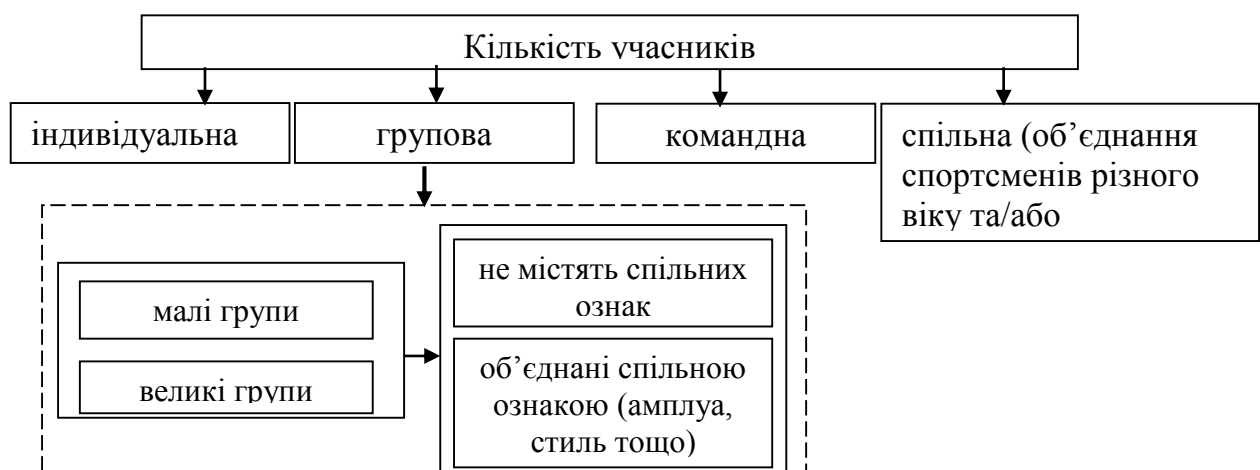

Рис. 3.10. Кількість учасників як чинник ефективності теоретичної підготовки

Визначено, що теоретична підготовка може проводитися з залученням різної кількості спортсменів. Основними чинниками, які її визначають, є етап багаторічної підготовки, специфіка виду спорту, рівень сформованості пізнавальної діяльності спортсменів тощо.

Таким чином, у порядку збільшення кількості учасників виокремлено такі види теоретичної підготовки: індивідуальна, групова, командна, спільна.

Індивідуальна теоретична підготовка реалізовується в двосторонньому процесі формування системи спеціальних знань із залученням одного спортсмена. На думку спеціалістів з галузі спорту, індивідуалізація підготовки спортсменів повинна відбуватися на вищих етапах багаторічної підготовки спортсменів [1, 29]. При цьому узагальнення даних наукової та методичної літератури вказує, що індивідуалізацію використовують, починаючи з етапу попередньої базової підготовки, навіть за відсутності значних обсягів спеціалізованої тренувальної роботи [34, 37]. У процесі теоретичної підготовки індивідуальна форма проведення тренувальних занять може бути вже на етапі початкової підготовки. Основою для такого твердження є різноманітність завдань, що вирішуються на етапі початкової підготовки, значні резерви часу, індивідуальні потреби спортсменів, які потрапляють на цей етап підготовки у визначеному виді спорту тощо. Окрім цього, проведення індивідуальної теоретичної підготовки дає змогу сформувати підґрунтя для переходу та стійкої мотивації до занять з обраного виду спорту на подальших етапах багаторічного удосконалення, що пов'язано з визначенням та використанням індивідуальних чинників у мотивації спортсменів.

Групова теоретична підготовка передбачає залучення певної кількості спортсменів, які належать до одного спортивного колективу. Цей вид теоретичної підготовки може реалізовуватися незалежно від специфіки змагальної діяльності як у циклічних, так і в командних видах спорту. Наприклад, у легкій атлетиці групова теоретична підготовка може реалізовуватися для спортсменів, які спеціалізуються з бігу на схожих дистанціях (спринтерські, середні, стаєрські), у єдиноборствах – для спортсменів різного стилю діяльності тощо.

Водночас за цією ознакою виокремимо теоретичну підготовку, яка може бути реалізована в малих (2–4) та великих групах (5 та більше учасників спортивного колективу). Окрім цього, виникає потреба в диференціації теоретичної підготовки залежно від того чи об'єднані ці групи одною спільною ознакою. Так, у підготовці футболістів можна говорити про проведення групової теоретичної підготовки окремо для нападників, воротарів тощо.

Командна теоретична підготовка передбачає залучення до процесу теоретичної підготовки усього складу спортсменів, що об'єднані в один колектив для участі в тренувальній та змагальній діяльності. Це пов'язано з необхідністю розгляду системи знань, яка стосується усіх учасників команди. Прикладом такої педагогічної взаємодії може бути постановка завдань на змагання для спортсменів однієї команди, розбір гри командою (гандбол, баскетбол тощо) після змагальної діяльності тощо. Цей вид теоретичної підготовки, як і попередні, наявний на усіх етапах багаторічного спортивного удосконалення. Проте варто ззначити, що він є більш характерним для командних видів спорту. Для

циклічних, одноборств, швидкісно-силових видів спорту більш характерна групова теоретична підготовка.

Спільна теоретична підготовка передбачає залучення усієї сукупності спортсменів, які належать до визначеної спортивної організації, спортивного об'єкта тощо. Цей вид теоретичної підготовки є доречним, коли перед суб'єктами теоретичної підготовки (тренер, організаційні структури тощо) постають завдання узагальненого розгляду визначених розділів системи знань. Прикладом може бути безпека життєдіяльності, основи раціонального харчування, контроль показників здоров'я тощо.

Варто зазначити що, незалежно від виду теоретичної підготовки за ознакою кількості учасників, вимоги до змісту та структури є жорсткими, а саме: відповідність специфіці виду спорту, етапу багаторічної підготовки, основним завданням системи підготовки спортсменів, закономірностям і принципам процесу передачі та формування специфічної системи знань спортсменів тощо.

Більшість фахівців зі спорту [28, 35] вказують, що ефективна діяльність із підготовки спортсменів неможлива без проведення якісного контролю за різними сторонами їх підготовленості. Теоретична підготовка як самостійний розділ системи багаторічного удосконалення спортсменів містить особливості, пов'язані з властивостями контролю, що можна визначити як окремий чинник (рис. 3.11).

Можна констатувати відсутність у практиці системи підготовки спортсменів комплексних даних про використання контролю теоретичної підготовки. Незважаючи на твердження укладачів навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ із різних видів спорту про потребу проведення контролю, немає чітких критеріїв оцінювання та особливостей застосування [14, 18, 21, 56].

Рис. 3.11. Контроль у теоретичній підготовці

Отже, для ефективного функціонування системи теоретичної підготовки та формування відповідного рівня підготовленості контроль потребує більш детального розгляду з опорою на організаційно-методичні аспекти. При проведенні контролю як у системі підготовки спортсменів, так і в інших видах діяльності людини варто розглядати різні його характеристики. Аналіз досвіду практики, проведене опитування фахівців зі спорту і спортсменів і даних наукової та методичної літератури дозволили визначити основні з них – період проведення та якість контролю в теоретичній підготовці [31, 48, 49].

У процесі розгляду періоду проведення визначено такі традиційні підходи до контролю в системі підготовки спортсменів, які передбачають наявність та проведення оперативного, поточного, етапного контролю теоретичної підготовки [48, 49]. Попередньо отримані наукові дані стосовно організації та характеристики оперативного, поточного, етапного контролю дозволяють залучити їх до системи теоретичної підготовки.

У групі основних характеристик теоретичної підготовки за періодом проведення контролю, залежно від етапу багаторічної підготовки, рівня майстерності спортсменів, властивостей, передбачено взаємозв'язок окремих підгруп (див. рис. 3.11), який розрахований на різні ситуації навчально-тренувального процесу.

Поряд із характеристикою, пов'язаною з наявністю контролю в теоретичній підготовці спортсменів, практика підготовки спортсменів стосовно інших розділів підготовки дозволяє стверджувати про необхідність конкретизації якості контролю теоретичної підготовленості спортсменів. За якістю контролю теоретичної підготовки виокремлено умовний (відсутній), частковий (тематичний), комплексний контроль. Умовний (відсутній) контроль теоретичної підготовки характеризується спонтанним ознайомленням суб'єктів формування знань (тренера, спортивних організацій) з рівнем підготовленості спортсменів без наявності чіткої організаційної структури. Частковий контроль характеризується систематизованим визначенням рівня підготовленості з обґрунтованими підходами до критеріїв контролю. Проте при його організації для власне контролю обирається окрема змістова тема чи розділ теоретичної підготовки на визначеному етапі багаторічної підготовки спортсменів. Своєю чергою комплексний контроль характеризується визначенням рівня підготовленості з урахуванням цілісної структури та змісту теоретичної підготовки, котра повинна реалізовуватися на визначеному етапі системи багаторічної підготовки з обґрунтованими критеріями для спортсменів відповідної кваліфікації. Окрім цього, визначено поверхневий та поглиблений рівень визначення рівня оволодіння системою спеціальних знань спортсменами. Поверхневий рівень передбачає з'ясування теоретичної підготовленості без подальшого з'ясування причинно-наслідкових взаємозв'язків та корекції навчально-тренувального процесу за розділом теоретичної підготовки.

Водночас поглиблений контроль є протилежно спрямований та передбачає визначення рівня теоретичної підготовленості спортсменів із подальшим з'ясуванням причинно-наслідкових взаємозв'язків та визначенням оптимальних шляхів корекції навчально-тренувального процесу за розділом теоретичної підготовки [47].

Можна констатувати, що сьогодні найбільш поширеними варіантами контролю теоретичної підготовки в навчально-тренувальному процесі спортсменів є різні варіанти з залученням таких видів, як: умовний (відсутній), поверхневий, поточний. У окремих наукових та методичних дослідженнях трапляються варіанти поєднання етапного, часткового (тематичного), поглибленого контролю. Водночас розробка єдиних підходів до контролю в системі теоретичної підготовки передбачає проведення низки подальших

досліджень для забезпечення ефективності навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності в різних видах спорту.

Резюме: У розділі «Теоретико-методичні основи управління теоретичною підготовкою спортсменів у системі багаторічного удосконалення» розкриваються особливості процесу управління теоретичною підготовкою спортсменів на всіх етапах підготовки. Описано загальну концепцію теоретичної підготовки в спорті, представлено модель системи знань спортсменів та подано характеристику системи теоретичної підготовки в спорті.

Список використаних літературних джерел:

1. Бобровник В. І. Рациональна система організації тренувального процесу в стрибках у довжину на етапах максимальної реалізації індивідуальних спроможностей та збереження досягнень. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2002. № 1. С. 3–11.

2. Богуславська В. Ю. Зміст теоретичної підготовки спортсменів у легкій атлетиці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. “Науково-педагогічні проблеми фізичної культури ”фізична культура і спорт” зб. наукових праць / за ред. О. В. Тимошенка. К. : Вид-во нпу імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 10 (80)16. С. 27-30.

3. Богуславська В. Ю. Зміст теоретичної підготовки спортсменів у плаванні. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. Вип. 2. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка / за ред. В.М. Костюкевич. Житомир: ФОП Євенок О.О., 2016. С. 119-123.

4. Богуславська В. Ю., Бріскін Ю. А., Пітин М. П. Зміст теоретичної підготовки у лижних гонках. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. “Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт”зб. наукових праць / за ред. О. В. Тимошенка. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 9 (79)16. С. 22–25.

5. Бондарев Д. Знания, установки и поведение личности в отношении допинга. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Л., 2011. Вип. 15, т. 3. С. 44–50.

6. Борисова О. В. Сучасний професійний спорт і шляхи його розвитку в Україні (на матеріалі тенісу) : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт”. НУФВСУ. К., 2012. 43 с.

7. Брискин Ю. А., Евсеев С. П., Передерий А. В. Адаптивный спорт. М.: Советский спорт, 2010. 316 с.

8. Брискин Ю. А., Питын М. П. Учебная дисциплина «Профессиональное мастерство тренера» и ее учебно-методическое обеспечение. Актуальные проблемы подготовки специалистов в спортивных играх на основе применения современных технологий обучения: материалы Всерос. науч.-практ. конф. Волгоград, 2009. Вип.1. С. 23–27.

9. Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Богуславська В. Ю. Зміст теоретичної підготовки у видах веслування. "Спортивна наука України": наукове електронне видання №3 (73) 2016. С. 42 - 48. <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/issue/archive>

10. Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Богуславська В. Ю. Проблеми теоретичної підготовки в спорті. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. Вип. 1. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка / за ред. В.М. Костюкевич. Вінниця: ТОВ «Планер», 2016. С. 257-261.

11. Бріскін Ю., Богуславська В., Пітин М. Методологія теоретичної підготовки спортсменів в циклічних видах спорту. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. Івано-Франківськ, 2016. Вип. 24. С. 9–14.

12. Бубка С. Н. Олімпійський спорт: давньогрецька спадщина та сучасний стан: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт”. НУФВСУ. К., 2014. 35 с.

13. Булатова М. М. Система олімпійської освіти в Україні. Олімпійський спорт і спорт для всіх : тези доп. XIV Міжнар. наук. конгр. К., 2010. С. 6.

14. Важка атлетика : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, училищ олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності / уклад. Олешко В. Г., Пуцов О. І., Ткаченко К. В. К., 2011. 80 с.

15. Васьков Ю. В. Знання як важливий компонент змісту фізкультурної освіти (історико-теоретичний аспект). Слобожанський науково-спортивний вісник: [зб. наук. пр.]. Х., 2007. № 11. С. 234–239.

16. Веслування академічне : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю / уклад. О. А. Шинкарук, Р. В. Кропта, Б. Є. Очеретько, П. В. Мазуренко, В. І. Довгодько. К., 2011. 114 с.

17. Веслування на байдарках і каное та веслувальний слалом : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. Ю. О. Воронцов, Ю. М. Маслачков, О. О. Чередниченко, В. В. Шептицький, А. Б. Сімановський, Т. М. Віхляєва, Ю. О. Ковальов, О. О. Бучма. К., 2007. 104 с.

18. Туровський В. В., Носко М. О., Осадчий О. В., Гуркуша С. В., Жула Л. В. Волейбол : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спец. навч. закл. спорт. профілю. К., 2009. 138 с.

19. Воробьева Е. В. Исследовательско-эвристические игры как модель творческой деятельности в процессе подготовки специалистов в сфере физической культуры и спорта. Вестник спортивной науки. 2008. Вып. 2. С. 49–53.

20. Воронова В. И. Психология спорта : учеб. пособие. К.: Олимпийская литература, 2007. 298 с.

21. Соколов В. Л., Брюханов Б. А. Гірськолижний спорт: навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. К., 2001. 114 с.

22. Дяченко А. Ю. Система вдосконалення спеціальної витривалості кваліфікованих спортсменів в академічному веслуванні : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт”. НУФВіСУ. К., 2005. 39 с.

23. Егоян А. Э., Мирцхулава М. Б., Читашвили Д. М. Аспекты комплексного использования информационных технологий в спорте. Физическое воспитание

студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. Х., 2007. № 4. С. 15–18.

24. Ерегина С. В., Закиров Р. М., Наборщикова Ю. В. Перспективы развития и внедрения педагогических технологий в практику спортивной подготовки. Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. 2012. № 1 (22). С. 1–9.

25. Задорожна О., Пітин М. Значущість компонентів теоретичної підготовки фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення. Спортивний вісник Придніпров'я. 2012. № 1. С. 212–215.

26. Задорожна О. Р. Обґрунтування авторської експериментальної програми теоретичної підготовки фехтувальників на етапі попередньої базової підготовки Фізична культура, спорт та здоров'я нації: сб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2013. Вип. 16. С. 119–127.

27. Кашуба В. А., Должикова О. А. К вопросу использования интерактивных технологий в системе профессиональной подготовки специалистов по физическому воспитанию и спорту. Физическое воспитание студентов. 2009. № 3. С. 46–50.

28. Келлер В. С., Платонов В. М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів : навч. посіб. Л.: Українська Спортивна Асоціація, 1992. 269 с.

29. Козіна Ж. Л. Застосування інтерактивних технологій як універсальної методики індивідуалізації тренувального процесу в спортивних іграх. Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту: матеріали IV Міжнар. електрон. наук. конф. / за ред. О. М. Худолія. Х., 2008. С. 40–42.

30. Кошман М. Г. Игро моделирование в системе повышения квалификации специалистов по физическому воспитанию детей и учащейся молодежи. Теория и практика физической культуры. 2005. № 12. С. 41–43.

31. Ладиняк А. Б., Ладиняк Б. І. Контроль стану здоров'я школярів засобами комп'ютерних технологій. Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. 1. С. 199–201.

32. Лижне двоборство : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, уклад. С. К. Фомін, В. Ф. Малежик. К., 2001. 118 с.

33. Фомін С. К., Вінник О. О., Карленко В. П., Малежик В. Ф., Єфанова В. В., Нестеров В. М., Смирнова З. Д., Назаров А. М. Лижні гонки: навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву. К., 2006. 112 с.

34. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт”. НУФВіСУ. – К., 2010 46 с.

35. Матвеев Л. П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты. М.: Известия, 2001. 334 с.

36. Матвеев Л. П. Основы спортивной тренировки. М.: Физкультура и спорт, 1977. 271 с.

37. Медведев А. С. Система многолетней тренировки в стрельбе из лука. М.: Физкультура и спорт, 1986. 272 с.

38. Шахов А. А., Наумов А. А., Егоров М. Н., Коватёв Д. В. Методическое сопровождение теоретической подготовки дзюдоистов ДЮСШ по разделу «История своего вида». Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. 2010. № 11 (69). С. 103–107.
39. Гришко Л. Г. Настільний теніс: навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. К., 2000. 86 с.
40. Осадчий В. В. Система дистанційного навчання університету. Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. ун-ту ім. Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. Мелітополь, 2010. № 5. С. 218–228.
41. Пітин М. Авторська модель системи знань спортсменів. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. К., 2013. Вип. 10 (37). С. 89–95.
42. Пітин М. Олімпійська освіта як компонент теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічної підготовки стрільців з лука. Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 5. С. 191–196.
43. Пітин М. П. Місце теоретичної підготовки спортсменів у системі багаторічного удосконалення у тхеквондо ВТФ. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. К., 2013. Вип. 7 (33), т. 2. С. 103–108.
44. Пітин М. П. Моделі систем знань у теоретичній підготовці спортсменів. Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2013. Вип. 112, т. 2. С. 216–220.
45. Пітин М. Структура і зміст теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення стрільців із лука. Спортивний вісник Придніпров'я. 2013. № 3. С. 20–23.
46. Пітин М. Теоретична підготовка в системі багаторічного спортивного вдосконалення важкоатлетів. Молодіжний науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. Луцьк, 2013. Вип. 9. 125–129.
47. Пітин М. Теоретична підготовка в спорті : монографія. Л. : ЛДУФК, 2015. 372 с.
48. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров] : в 2 кн. К.: Олимп.лит., 2015. Кн. 1. 2015. 680 с.
49. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров] : в 2 кн. К.: Олимп.лит., 2015. Кн. 2. 2015. 752 с.
50. Приступа Є., Бріскін Ю., Передерій А. Формування системи знань про спорт інвалідів. Humanistyczny wymiar kultury fizycznej / red. nauk. Mariusz Zasada [i inni]. Seria : Monografie. Bydgoszcz-Lwow-Warszawa, 2010. Nr. 12. S. 245–258.
51. Кашуба В. А., Сергиенко К. Н., Бышевец Н. Г., Валиков Д. П. Проектирование тестирующей программы «ANTS» для автоматизированного контроля знаний. Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. Х., 2005. № 8. С. 259–261.
52. Саламаха О. Є. Використання освітніх інтернет-ресурсів у процесі фізичного виховання студентів, що займаються таеквондо. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2010. № 2. С. 131–133.

53. Системний аналіз і прийняття інноваційних рішень : конспект лекцій з дисципліни / уклад. : О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко. Суми: Сумський держ. ун-т, 2010. 106 с.
54. Стрельченко В. Ф. Интеграция процесса формирования знаний в области физической культуры и активной телесно-двигательной деятельности учащихся. Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2007. № 3. С. 71–72.
55. Фомін С. К., Малежик В. Ф. Стрибки на лижах з трампліна: навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. К., 2003. 100 с.
56. Ткачек В. В., Лучкевич О. А. Стрільба з лука : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. К., 2010. 44 с.
57. Стрільба з лука : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. К., 2001. 125 с.
58. Строкатов В. В. Роль телевидения в формировании спортивных интересов у учащихся школ. Актуальные проблемы физ. воспитания и спорта : материалы конф. молодых ученых ГЦОЛИФК. М., 1975. С. 154–155.
59. Дрюков В. О., Кулиба В. М., Павленко Ю. О., Толкач В. П. Сучасне п'ятиборство : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. К., 1999. 96 с.
60. Буйлин Ю. Ф., Знаменская З. И., Курамшин Ю. Ф. [и др.] Теоретическая подготовка юных спортсменов : пособие для тренеров ДЮСШ ; под ред. Буйлина Ю. Ф., Курамшина Ю. Ф. М. : Физкультура и спорт, 1981. 192 с.
61. Богданов В. М., Пономарев В. С., Соловов А. В., Меньшикова А. А. Технологии электронного обучения в вузовском курсе физической культуры. Открытое и дистанционное образование. 2011. Т. 4. С. 32–38.
62. Тхеквондо ВТФ : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. О. С. Кощеев. К., 2008. 86 с.
63. Фехтування: навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. В. А. Бусол. К., 2006. 44 с.
64. Хокей з шайбою: навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. К., 2009. 103 с.
65. Березін В. Г., Тимошенко Л. В., Захарчук І. Р. Шахи : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. К., 2008. 142 с.
66. Шинкарук О. А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования (на материале олимпийских видов спорта). К. : Олимпийская литература, 2011. 360 с.
67. Шахов А. А., Балбеков П. А., Исаева Е. Б. Эффективность различных средств теоретической подготовки юных дзюдоистов. Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. 2011. Т. 76, № 6. С. 184–186.